

Цимбар Д.А.

студентка III курсу

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ВІНСЕНТ ВАН ГОГ «ВЕЧЕРЯ КАРТОПЛЕЮ» ТА ГЕОРГ ТРАКЛЬ «СЕЛЯНИ»: ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ АСПЕКТИ

***Анотація.** У статті простежується зв'язок між картиною нідерландського художника та віршем австрійського поета, які розкривають нелегке життя селян. Визначено, що оскільки обидва митця належали до експресіоністської течії, в їх творах можна спостерігати спільні риси: трагічне світовідчуття, контрастні барви тощо.*

***Ключові слова:** інтермедіальність, експресіонізм, словесне мистецтво, візуальне мистецтво, художні засоби.*

У світі, де все взаємопов'язано, живопис і література не можуть існувати окремо, між ними відбуваються постійна взаємодія аж до синтезу. Представники обох видів мистецтв обробляють спільні теми, проблеми, мотиви, і при цьому використовують, як словесні, так і візуальні художні засоби, синтезуючи їх задля досягнення кращого емоційного ефекту та глибшого розкриття ідейного звучання творів. На сьогодні все більше з'являється розвідок, присвячених інтермедіальним аспектам в літературі та взаємозв'язкам словесного і візуального мистецтв [1; 5; 8; 9 та ін.], створюються цілі курси, що передбачають відповідний аналіз [3], або вводяться окремі теми для вивчення з погляду взаємозв'язків мистецтв у межах історії літератури [4; 10], однак і досі знаходяться твори, що дозволяють робити типологічні або прямі паралелі.

Яскравим прикладом ідейно-тематичного перегуку зразків живопису і літератури є картина нідерландського художника В. Ван Гога «Вечеря картоплею» та вірш австрійського поета Г. Тракля «Селяни». При тому, що ці митці жили і працювали приблизно в один період – межа ХІХ–ХХ ст., коли у світі відбувались кардинальні соціально-політичні зміни, від яких постраждала більша частина Європи, та навряд чи вони були знайомі з творчістю одне одного. Тим більше, що В. Ван Гог за життя зміг продати лише одну картину, його творчість стала відомою після смерті, а Г. Тракль жив дещо пізніше за

художника. Тож картини ніяк не можуть бути ілюстраціями до творів поета.

Однак, і В. Ван Гог, і Г. Тракль є представниками експресіонізму – модерністської течії, для якої характерні трагічне світосприйняття, апокаліптичні мотиви, схематизм людських постатей, використання контрастних кольорів. До того ж, ранні зразки цієї течії несли в собі індивідуальний протест проти капіталістичної реальності, зла, жорстокості. Перша світова війна внесла свої барви в експресіонізм, визначивши в ньому теми протесту проти війни, смерті, приреченості людини та прагнення до глибокого аналізу соціальних суперечностей сучасності.

Полотно-шедевр «Вечеря картоплею», написане В. Ван Гогом в 1885 р., органічно звучить у дуеті з віршем Г. Тракля «Селяни», який з'явився аж у 1913 р. Вже у першій строфі поезії ми знаходимо опис події, що стала об'єктом мистецької уваги:

*Под низким от копти потолком
Селяне обедают, сев рядком...* [7, с. 61].

Г. Тракль багато працював та служив у армії, тому життя селян йому довелось пізнати сповна. До того ж, він розділяв думку художника про те, що селян потрібно зображувати так, наче все відбувається з одним із них, а думати потрібно так, як думають вони [7, с. 8].

Не випадково у творах обох митців можна побачити добре виражене ставлення авторів до селян, яких вони зображували. В. Ван Гог добре знав життя батраків, тому його жаль простежується у змалюванні неосвітлених куточків кімнати та на обличчі кожної зображеної людини. А Г. Тракль, окрім свого співчуття до них, яке проступає в кожному сумному слові, виражає свою мізерну надію на зміни:

*О, взгляды их алчны, как жажда греха!
Звериным духом повеял мрак.
Уныло молитву бубнит батрак.
А за дверью – крик петуха...* [7, с. 61]

Образ півня тут – символ пробудження світла, дня, символ ранку, він здавна використовується для вираження надії на покращення обставин та долі у творах письменників і поетів [6, с. 54–61].

Символом набожності селян є тиха понура молитва, а на картині підтвердженням надії простого люду на бога є ікона, позолота якої майже повністю стерлась, а образи святих складно розібрати – видно, що образ висить вже не один десяток років.

Морок кімнати, у якій зібралися вечеряти селяни, ніби сповнений «звіриного духу», навіть лампа на стелі не дуже допомагає у боротьбі з ним. Усе, на що можуть покладати свої надії люди, – це Бог і земля, яку вони

обробляють, поле, що завжди буде в їхніх очах: на ньому вони народжуються і на ньому вмирають.

Якщо глибше дослідити твори, то ми побачимо, що на картині зображено пригнічених та нещасних селян, які нерухомо дивляться перед собою, здається, навіть світло при цьому зникає. В. Ван Гог досягає такого ефекту застосуванням жорстких мазків і темної охри, він використовує палітру, яка ґрунтується на темно-коричневому та сіро-зеленому тонах і бронзі, агресивна робота пензлем підкреслена різким контуром покручених рук та поораних зморшками облич [2].

До того ж, художник розмиває контури чоловіка, який сидить за дальнім краєм столу і дивиться в порожнечу перед собою. Здається навіть, що він забув про чашку, яку тримає в правій руці. Виникає відчуття, неначе цей селянин окутаний димкою, туманом – цим художник показує примарність людського життя, яке так само швидко зникає, як і вранішній туман.

Для створення більшого ефекту похмурості картини художник зобразив суцільну темряву за старими дерев'яними вікнами, що є символом тьмяної дійсності, у якій складно знайти свій шлях, правильну дорогу та сенс життя. Здається, що світло на картині зникає – воно занадто слабе, щоб існувати в такому жорстокому і злому світі.

Подібний похмурий настрій простежується й у вірші, але в цьому випадку Г. Тракль використав словесні засоби для відображення сумної картини. Слова в нього набувають «*кострубатості*», світло стає «*свинцевим*» – подібні епітети роблять твір емоційно і настроєво важким, готують читача до страшної картини. Поет використовує й образ кіс, що рухаються цілодобово в такт, щоб відобразити, наскільки швидкоплинним є життя людини.

Кожен із зображених на картині людей мав свою мрію, свої надії і прагнення, вони немов ті злаки тяглися в небо, «*колосилися*», але невмолима доля-коса знищила всі їх поривання. Без жодного жалю розтоптала їх, відібравши світло з їхніх сердець, одягши на кожного «*гримасу туги*»:

И снова в поле, где злак тугой

Колосится, внушая страх.

И косы взлетают в один мах.

Чтоб дружно упасть – в другой [7, с. 61].

Мова поезії Г. Тракля незвичайна. Абстрактне структурування розмикає образотворчий зв'язок цієї мови із зовнішньою дійсністю; мова «опредметнюється», все більше співвідноситься сама з собою і з поетичним процесом як таким. У світі Г. Тракля і В. Ван Гога події та образи слідує один за одним як знаки нерозв'язаної загадки або як маски, з-під яких на реципієнта дивиться сумна дійсність і невідоме майбутнє.

Отже, поезія австрійського митця і живопис нідерландського художника гармонійно співіснують та доповнюють одне одного, дозволяючи використати інтермедіальний підхід для дослідження теми селян у мистецтві і творчості. Із віршем картину поєднує самобутнє вираження болючої теми бідності та безнадійності життя простих людей, глибока суб'єктивність у зображенні, увага до найтонших деталей композиції і кольору. Це дозволяє говорити про майстерність митців, їх унікальне світовідчуття і світобачення, що знаходять вираження у їхній творчості.

Література

1. Акулова Н.Ю. Мистецтво Ван Гога в художній інтерпретації Д.Г. Лоуренса (на прикладі новели «Сонце») // Волинь філологічна: текст і контекст. Літературний експресіонізм в інтермедіальному контексті. 2017. Вип. 23. С. 5–14.
2. Дюпеті М. Великі художники: їх життя, натхнення і творчість. Вінсент Ван Гог // Великі художники. К., 2003. Ч. 1. С. 8–9.
3. Методичні рекомендації до курсу «Інтермедіальні студії» / Укл. А.В.Землянська. Мелітополь, 2019. 36 с.
4. Методичні рекомендації до курсу «Міф як основа художньої творчості» / Укл. А.В. Землянська. Мелітополь, 2019. 32 с.
5. Силантьєва В. Литература и живопись в контексте компаративистики: Писатели и художники периодов эстетической переориентации: монография. Одесса : Астропринт, 2015. 336 с.
6. Скляренко В.М., Іовлева, Т.В. Рудичева І.А. Сто знаменитих художників ХІХ–ХХ ст. Харків, 2001. 514 с.
7. Тракль Г. Стихотворения. Проза. Письма ; [предисл. В. Метлагля]. СПб.–М. : Симпозиум, 2000. 644 с.
8. Фесенко Є.В. Функції екфрази в романі Інґрід Нолль «Röslein Rot» // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2015. Вип. VI. С. 307–313.
9. Харлан О.Д. Особливості хронотопу в натюрморті // Художні модули хронотопу в культурно-мистецькому дискурсі: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (26–27 травня 2016 р.) / [Ред.-упоряд. Н.Ю. Акулова]. Мелітополь, 2016. С. 209–211.
10. Шарова Т.М., Шаров С.В. Використання електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками» у вищому навчальному закладі студентами-філологами // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. пр. 2014. №4. С. 49–54.